

Marinka Svetina
Ljubljana

TRIJE OSREDNJI MOTIVI V MLADINSKIH DELIH KRISTINE BRENKOVE, BRANKE JURCA IN ELE PEROCI

V petdesetih letih so nastopile tri pisateljice, Kristina Brenkova, Branka Jurca in Ela Peroci, ki so neodvisno druga od druge prispevale nekaj novega v sodobno slovensko mladinsko literaturo. Čeprav je izoblikovala vsaka poseben, samosvoj svet in način obravnave drobnih stvari iz vsakdanjega življenja, jim je vendarle marsikaj skupno. Vse tri se lotevajo vojne problematike, ki jo nosijo kot dediščino in spomin na preživelo mladost in mimo katere kot ustvarjalke ne morejo. Zato se narodnoosvobodilni boj zrcali v njihovi pripovedi, ne obsega pa večine njihovega ustvarjanja. Vse tri nadalje spremljajo sodobni utrip življenja in mesto otroka v njem, ustavljajo se ob problemu otrok v današnji družini in ob socialni diferenciaciji, ki jo prinaša hitri razvoj naše družbe. Vsako izmed teh pisateljic bi bilo seveda treba celoviteje obdelati, namen tega zapisa pa je samo prikazati probleme, ki so vsem trem skupni in s katerimi se srečujemo ob prebiranju njihovih del.

I

V prvi motivni krog, ki jim je skupen, — narodnoosvobodilni boj — spadajo dela Branke Jurca: *V pasti*, *Miško Poleno in njegov ognjeni krst* ter *Gregec Kobilica*; Kristine Brenkove *Dolga pot*, *Ko si bil majhen*; Ele Peroci *Kje so stezice*.

Kristina Brenkova in Ela Peroci sta obdelali motiv vojne tradicionalno, na že ustaljen način, ki se je v mladinski literaturi pokazal kot zadovoljiv. V obliki dialoga med seboj in otrokom pripovedujeta vojno zgodbo. Kristine Brenkove *Ko si bil majhen* je namenjena mladini, pripoveduje o okupirani Ljubljani, o ilegali in taboriščih. Svoje pripovedovanje utemeljuje s tem, da jo sin prosi, naj mu pripoveduje, kako je bilo, ko je bil majhen. Vsako poglavje začne z nagovorom sinu: »Ko si bil majhen«. To v pripovedi ustvarja intimno vzdušje, govori samo svojemu sinu, a čutimo, da se prek tega dvigne pripoved v intimno sporočanje vsem mladim ljudem, ki so bili majhni v tistem času. Tako še danes mnoge matere pripovedujejo svojim otrokom o tistih hudih dneh strahu pred neznanim, »pred neumnostjo in zlobo, ki se je razrasla v človeških srcih. Strah pred težkim puškinim kopitom, ki bo butnilo na vrata, pred rokami, ki te bodo zgrabile in odvlekle v neznano ječo, polno bolečin in krikov. Strah pred brezdušnimi rablji, hlapčevsko splašenimi, pred blaznimi gospodarji in pripravljenimi, da store vse, kar jim ukaže.«¹

¹ Kristina Brenkova: *Ko si bil majhen* ... Ljubljana 1964, str. 18—19.

To njeno delo je dokument časa, v katerem je živela, in kot tak bolj ali manj omejen na krog bralcev, ki so svoje otroštvo in svoja najnežnejša leta živeli v vojni. Današnja mladina pa želi več, ne meditativne besede o vojni, temveč živahno in napeto dogajanje. To je pisateljici uspelo v pripovedi *Dolga pot*. Pripoveduje, kako je na vozu pod žaganjem vozila svojega ranjenega brata domov.

Tudi tu uporablja dialog, ki zgodbo prekinja ali pa jo poganja naprej. Že takoj na prvi strani pa se srečamo z zanimivo tezo: »(Andrej je učenec drugega razreda osnovne šole, veliki indijanski bojevniki, Sokolje oko in kar je partizanskega, diši Andreju indijansko.)«² Mislim, da je tu pisateljica začutila, kako težko je mlademu oziroma najmlajšemu bralcu pripovedovati o našem narodnoosvobodilnem boju, o njegovih idealih, o tovarištvu, o vsem etičnem v tem boju.

Zaradi razvitosti komunikacijskih sredstev, filma, televizije in zaradi mnogih prevodov detektivk in indijanaric se kaj lahko zgodi, da otrok enači Italijana s fašistom, Nemca z nacistom, partizana s šerifom in okupatorja z revolverašem. Temu so krivi ustvarjalci sami, kadar v partizanskih zgodbah iščejo zgolj akcijo, ki privlači, medsebojne človeške odnose pa šablonizirajo in razvrednotijo že s tem, da ljudi karakterizirajo s črno belo tehniko. S tem humanistično jedro NOB razblinijo in podobnost s šablono indijanaric postane nujna. Bolje bi bilo, da bi zgodbe z vojno tematiko dajali v roke mladim bralcem šele takrat, ko bi lahko razumeli, oziroma spoznavali medsebojne človeške in etične odnose in bi to razdobje naše zgodovine lahko dojeli bolj polno.

Z vojno je neizogibno povezana tudi smrt; kako naj otroku, ki še ne razume tega pojma, govorimo o smrti? Kristina Brenkova se je teh problemov zavedala in je za svojo pripoved izbrala zgodbo brez boja in brez smrti. Glavna junakinja je ona sama, ko rešuje ranjenega brata. Zgodba je preprosta in razumljiva vsakemu intelektualno normalno razvitemu otroku. To je opis poti in strahu, ki ga doživlja junakinja, ko pelje voz mimo stražarjev in ko k njej na voz prisede domobranski vojak, strah za brata, če je pod žaganjem še živ.

Nekaj spominov na vojno ima Brenkova tudi v knjigi *Golobje, sidro in vodnjak*, (Črni kos, Resnična zgodba mojega očeta) in v *Dnevnikih poročilih*.

Ela Peroci je v svoji povesti *Kje so stezice* poskušala vojno tematiko obdelati na pravi način. Jedro zgodbe tvori pripoved o njeni prijateljici partizanki, ki se je poročila s partizanom. Ta partizan je velik in lep in močan. V prvi bitki po poroki partizan pade in vsi so žalostni. Mogoče je avtorica hotela s pravičnimi sredstvi približati partizana svojim mladim poslušalcem; ko je umrl, so bili vsi žalostni, in tudi veter je pripogibal veje visokih smrek in bukev. Ta element, ko narava sočustvuje s človekom, je vzet iz klasičnih pravljič. Poanta povesti je, da gredo vsi otroci neko nedeljo z mamo in očetom v gozd iskat tiste stezice, po katerih je hodila njihova mama partizanka, ko so otroci še spali v rožnih popkih in jih še ni poznala. Pripovedovanje je ponekod razvlečeno in za tak motiv neprimerno.

Pravzaprav edino delo teh treh pisateljic, ki se je povzpelo nad tradicionalno pripoved z vojno tematiko za otroke, je Branke Jurca zgodba *Gregec Kobilica*, to je njena najlepša pripoved o narodnoosvobodilni vojni.

² Kristina Brenkova: *Dolga pot*. Ljubljana 1963, str. 5.

Zgodba pripoveduje o dečku Nejcu, ki je na list narisal partizana in ga oživil; ta pa mu je potem povedal, kako je prišel med partizane in kako ga je kroglja zadela v srce. Avtorica je za izhodišče vzela osamljenost današnjega otroka, ko sta oče in mati v službi, sam pa si po svoje preganja dolgčas. Nejc se spomni, da bi bilo lepo, če bi prišel partizan iz gozda. Ker pa tudi njega ni, seže po barvicah in čopiču ter nariše fanta z dolgimi rokami in nogami. Fant s slike oživi in se Nejcu predstavi za Gregca Kobilico ter svetuje, naj mu Nejc popravi še to in ono stvar. Potem začne pripovedovati. Ko pa se vrne mama in zaškrtla ključ v vratih, Nejc nenadoma zamahne z roko po mizi, razlije vodo in namesto Gregca Kobilice je na listu le še packa. Oče Nejca poto-laži s tem, da poiščeta hrast, pod katerim počiva Gregec s prestreljenim sr-cem. V to okvirno zgodbo je Branka Jurca domiselno vpletla pripoved Greg-ca Kobilice. Karakterizirala ga je s fizičnimi posebnostmi: ima dolge noge, zato so mu partizani dali ime Kobilica; pa tudi teči je znal tako, da ga nihče ni mogel ujeti; ima tudi dolge roke, nepočesane kratke lase in rjave oči. Otroška fantazija lahko ustvari takega partizana, kot ga je prikazala avtorica. Nejc pa ne nariše samo Gregca, po njegovem pripovedovanju nariše tudi dolino in Gregčev dom, pa njegovo mamo, ko ubeglima reže kruh. Nejčeva osamljenost in njegovo oživljanje risbe je podano s tako pisateljsko močjo, da nas prepri-ča. Zgodba je psihološko dobro motivirana. S pomočjo fantazije — s to prav-ljično potezo — zaživi tudi Gregec in nas s svojo zgodbo prepriča. Njegova smrt nas ne pretrese; avtorica smrti ni mistificirala. Gitica Jakopin je v svo-jem zapisu o *Gregcu Kobilici* poudarila, da »je ta čudoviti fant, partizan s pre-streljenim srcem, brez črnih tonov, ki danes marsikoga odbijajo in zaradi ka-terih mnogi odklanjajo knjige in filme o vojni. Njegova smrt nas ne zaboli in slutnja, da se bo vsekakor moral vrniti pod košati hrast, ne potare — s svojo nenavadno vedro, prepričljivo osebnostjo, je premagal celo smrtnost.« V svo-ji kritiki je nadalje poudarila, da je »največja odlika zgodbe o Gregcu Kobi-lici in najvažnejša umetniška poteza tega lika globoko humano jedro.«³

Branka Jurca je v pripovedi premagala časovno oddaljenost in lepo zdru-žila današnjega otroka v družini, kjer so starši zaposleni, in otroka med vojno, pripravljenega pomagati ljudem v stiski. Za poživitev teksta je tudi ona upo-rabila dialog, in sicer razgovor med Nejcem in Gregcem Kobilico, opustila pa je konvencionalno vojaško izrazoslovje.

Drugi dve deli Branke Jurca sta bolj ali manj konvencionalni. *Miško Po-leno in njegov ognjeni krst* je šaljiva zgodba o malem kurirčku, ki je na svoji prvi kurirski poti zaspal utrujen v snegu.

Njeno najobsežnejše delo z vojno motiviko je zbirka *V pasti*. V tej knjigi so tri zgodbe: *Zaseda*, *Kanglica* in *V pasti*. Skupen jim je boj otrok, ki poma-gajo svojim staršem ilegalcem v okupirani Ljubljani, skupen jim je tudi srečen konec. Andrej, Jurček, Marjan in Breda so pogumni otroci, ki se vedno znaj-dejo, tudi takrat, ko odrasli ne vidijo rešitve. K rešitvi pripomorejo tudi na-ključja, na primer v *Zasedi* se vsi slučajno obrnejo k vratom, da Andrej lahko izza njihovih hrbtov vzame radijska poročila in jih odnese na ogenj, ter podobno.

Vse tri zgodbe so zanimivo in napeto pripovedovane. Veliko je akcije, tako da otrok zgodbo požira in trepetu z malimi junaki. Vendar je slučajnost v knjigi nepotrebna in tudi ne upravičena. Če se pisateljica loteva naše zgodo-

³ Gitica Jakopin: *Zgodba o Gregcu Kobilici*. Otrok in družina 1966, str. 114.

vine, dogodkov v našem narodnoosvobodilnem boju, potem s slučajnostjo ne bi smela reševati nekaterih razpletov. Dogodki v vojni se niso odvijali slučajno, temveč je bil to boj, ki je imel pred seboj jasen cilj.

Poskušala pa je Branka Jurca podati etične norme našega boja in mislim, da je v tem uspela. Prijateljstvo in pomoč v stiski ter nesebičnost — te velike ideale iz naše preteklosti je znala z umetniško močjo posredovati današnjemu bralcu. Vendar pa ne moremo reči, da se knjiga dviga nad svoj čas, ostaja dokument časa in topel zapis o ilegalcih v okupirani Ljubljani. Obenem pa je to lahko tudi spomenik vsem tistim mladim ljudem, ki so otroštvo in brezskrbnost izgubili v vojni.

II

V drugi motivni krog bi postavila otroka in njegove probleme v današnji družini, kakor jih vidijo in opisujejo vse tri pisateljice.

Najprej se bom ustavila pri Branki Jurca. Iz knjige *Okoli in okoli* sem izbrala črtice: *Majski sneg*, *Vesela pesem*, *Naša soba*, *Prvi april* in iz *Hišice ob morju*: *Ejka manjka*, *Vrtnica*, *Hišnikov dan*, *Zapuščena Anka*, *Po očeta*, *Nesreča*, *Vrtnica in astre*.

Otrok močno doživlja življenje, ga čustveno sprejema ter po svoje razlaga. Čuti disharmonijo in poskuša najti svojo rešitev. Kako velika je otrokova bolečina v družini, kjer se starši ne razumejo, je sugestivno podano v pripovedi *Vrtnica*. Tanja, ki čuti, da se med očetom in materjo pretaka reka, mrzla kot led, pravi, da se bo spremenila v ptičko, dokler ne bo med očetom in materjo spet vzklila ljubezen. Ker se bojita zanjo, jo prosita, naj ostane pri nji. Čaka na srečen trenutek sprave, ker pa ga ni, se spremeni v čudovito vrtnico, ki žari na mizi in diha toplino ter čaka, kdaj lahko spet postane Tanja. Pravljičica kaže, kako si otrok želi doma in varnosti. Pisateljica je prisluhnila otroškemu srcu in izpolnila otrokovo željo, otroka je spremenila v cvet, ki naj naredi pot k spravi.

Prisrčna je povestica *Po očeta*. Trije otroci napišejo mami pisemce, ko je ni doma, potem pa gredo iskat očeta. Ko ga najdejo, so vsi veseli in se srečni vrnejo domov. Ta pravljica, če ji odvezamemo pravljичne elemente, je sodobna in lahko tudi realistična. Preveva jo optimizem in veselje, v malem bralcu pa zapusti lep in topel občutek sreče.

Ob branju črtice *Zapuščena Anka* bo otrok začutil z osamljeno deklico brez staršev, ki si skuša pridobiti ljubezen s cvetjem; ko ji to uspe, je srečna. Ljubezen je otroku potrebna, in če je nima doma, jo išče drugod. Pisateljica je to iskanje oziroma hrepenenje po ljubezni uspešno prikazala.

Starši svoje otroke različno vzgajajo in različno utesnjujejo v njihovem svobodnem delovanju. Kako otroci doživljajo te svoje nesvoboščine, nam je Branka Jurca skušala povedati v obliki pravljice. Za primer sem izbrala Ančico iz *Vesele pesmi*. Ančica naj bi bila po mnenju staršev čudežni otrok. Govori več jezikov in igra violino. Ko se na njen rojstni dan zberejo vsi sorodniki okoli nje in zahtevajo veselo pesem, iz njenih rok prihajajo same žalostne melodije. Gostje se užalostijo in ji gredo iskat veselje. Med tem časom pa ga že sama najde med otroki, ki se igrajo. Pisateljici je uspelo prikazati otrokov tihi in nezavedni upor, željo po igri, željo biti taka, kot so drugi otroci.

Prav tako obravnava pretirano skrb staršev za zdravje svojega otroka v pravljici *Majski sneg*. Čížiki starši kratijo igranje, rekoč, da ima slabo srce.

Potem pa sama dokaže, da zmore veliko več, kot mislijo odrasli. Otrokova težnja po samostojnosti se kaže tudi v *Marjanki Vseznalki*. Tu je ta motiv povezan s čudovito fantazijo. Marjanka izsanja hišico ob morju, kjer bo sama, »brez mame, brez očeta, brez brata, brez sestre in prav tega se je razveselila — vendar bo lahko delala, enkrat v življenju, kar ji bo srce pozelelo.«⁴ Otrokom bo šivala klobuke, obleke, sončnike, delala bo slamnike. Ko otroci odkrijejo njeno hišico in list, na katerem piše, kaj vse zna, stečejo k njej. Vsi jo vikajo; s tem elementom je pisateljica dobro karakterizirala malo deklico, ki bi bila rada odrasla. Fantazijo prekine z viharjem, ki Marjanki podre hišico in jo postavi nazaj v njen stari dom. Tu pa so spet starši, ki ne morejo razumeti, da je imela hčerka ob morju lepo hišico.

S tem svojim delom Branka Jurca pokaže, da imajo otroci mnogo želja, ki jih uresničujejo v svojih sanjah; tem sanjam tudi verujejo in so te sanje del njihovega življenja.

Tak je tudi *Prvi april*, to je dan, ki ga otroci težko čakajo, ker verjamejo, da se jim bodo ta dan izpolnile vse želje. To delo pa obravnava še drug, za odraslega človeka pogosto neopazen problem, to je vprašanje prostora za otroške igre oziroma prostora, ki je last otrok. Ta problem obravnava tudi pravljica *Naša soba*. Ko se otroci preselijo v nove bloke in ko začne jeseni deževati, se ne morejo igrati drugje kot v stanovanjih. Tu pa so v napoto mami, dedku, očetu in babici. Zaželiyo si svojo sobo, prisvojijo si sušilnico in si jo uredijo.

Branka Jurca v svojih zgodbicah oživi še manjše dogodke, ki so odraslim nepomembni, ker ne znajo prislusniti otroškemu srcu. Otroku, denimo, veliko pomeni šopek aster, ki jih natrga na domačem vrtu in jih zamenja s sosedovim otrokom za vrtnico, ki je rasla onstran visoke ograje, to je meje med otrokovima vrtovoma. Ograjo je pisateljica pustila, je kod zid, ki so ga postavili odrasli, a ga otroci ne priznavajo (*Vrtnica in astre*).

Prepletanje realnosti s fantazijo najdemo tudi v pravljici *Hišnikov dan*. To bi bila lahko pravljica o tem, kako je nastal športni dan.

Proza Branke Jurca je lirična, zato ji ustreza kratka črtica. Take so vse zgodbe, ki so zbrane v teh dveh knjigah; niso pa vse na enaki čustveni ravni. Ponekod je čutiti rahel didaktični prizvok, na primer v črtici *Ejka manjka*. Ejka zbolí in otroci ji iz šole napišejo pisemce, da jo pogrešajo. Tudi ona jim odpiše, da jih pogreša. In ko se naslednji dan vrne v šolo, so vsi veseli. Podoben prizvok ima tudi zgodbica *Nesreča*.

Daljši tekst Branke Jurca je *Lizike za vse*. V njem opisuje isti otroški svet; do njega ima enak pristop kot v kratkih pravljicah. Pripoved o dveh prvošolčkih, Polonci in Matjažu, ki zamudita pouk in v prostem času doživita čudovite stvari, je razdelila na kratka poglavja; v vsakem poglavju pripoveduje o eni sami stvari. Dogajanje poteka linearno, motivi se med seboj ne prepletajo. Knjiga je psihološko prilagojena ravni otrokovega dožemanja. Vendar pa je kompozicija ponekod neenotna, nekatere epizode izstopajo iz celotnega okvira, na primer zgodba *Venec za ilegalca*; čeprav so dogajanja med seboj povezana, knjiga vseeno daje vtis mozaičnosti.

V dveh daljših pripovedih, v *Uhaču in njegovi družčini* in v *Vohljačih in prepovedanih skrivnostih*, se je Branka Jurca lotila mladinskega prestopništva. Knjigi sta namenjeni učencem višjih razredov. V *Uhaču in njegovi družčini* je

⁴ Branka Jurca: *Marjanka Vseznalka*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1966, str. (5).

lepo podala razredno kolektivno zavest učencev v »norih letih«, razplet pa je preveč poenostavila. Pri tem mislim na zgodbo Mrškovega Janeza, ki je že tako globoko zabredel v mladinski kriminal, da ga ni moči rešiti čez noč s tem, da bo odšel k sorodnikom v Piran in se izučil za ribiča.

Tudi Ela Peroci se pogosto ustavlja ob drobnih utripih iz otroškega sveta. Njen *Prvi april* je tudi dan, ko se uresničujejo želje; za razliko od *Prvega aprila* Branke Jurca, v katerem so se izpolnile individualne želje, je Ela Peroci povzdignila željo vseh ljudi, da bi čas ne tekel tako hitro.

Željo otrok po prostoru, na katerem bi se igrali, je Ela Peroci izoblikovala v pravljici *Stara hiša št. 3*. Otroci se vselijo v staro hišo, ki so jo hoteli že podreti, in v njej doživljajo svoje lepe skupne urice.

Posebno dobro se je poglobila v psihologijo otrok v pravljici *Nedelja*. Otroci v svoji veliki želji, da bi bili starši večkrat doma, štejejo dneve in podzavestno preskočijo soboto, da bi bila hitreje nedelja, ko bosta oče in mati z njimi.

Pri Eli Peroci zasledimo tudi motive oživljanja igrač — *Snežni možek*, *Pomivalec oken z lutko*. To spominja na Andersena, prav tako tudi njena pravljica *Sedem koščkov ogledala*.

Utesnjenost otrok obravnava Perocijeva na drug način kot Branka Jurca. Medtem ko Branka Jurca išče rešitev v fantastiki, Ela Peroci najde drug izhod. Obdolži starše. Ti otroku najprej prepovedujejo, da bi karkoli delal, potem pa ga naenkrat postavijo pred naloge, ki jih ne zna rešiti (*Violinski ključ*).

Mala Tana živi z babico in si želi, da bi otroci videli njenega očeta in da bi se oče igral z njo. Želja se ji uresniči (*Moj oče igra na klarinet*). Močan pravljичni element v tem delu je srečen konec. Ta element je v mladinski književnosti, zlasti v pravljici, zelo pogost, skoraj reden; otroku daje občutek varnosti in mu krepí optimizem.

Pri Eli Peroci najdemo tudi same fantastične motive, ki se — včasih posrečeno včasih ponesrečeno — prepletajo z realnostjo (*Modro in rdeče*, *Očala tete Bajavaje*). To prepletanje realnosti s fantastiko oziroma prehajanje v fantastiko je posebej zanimiv pojav v mladinski književnosti in bi ga bilo treba posebej proučiti.

V otrokovem življenju igrajo veliko vlogo tudi živali. Ela Peroci zna lepo prikazati otroško ljubezen do njih in nerazumevanje odraslih za otrokovo nagnjenje do živali. Otrok se zateče k živalim tudi, kadar je osamljen, ker odrasli ljudje nimajo časa zanj (*Tacek*, *Kdo se bo igral z menoj*, *Ribice*).

Ta motiv najdemo tudi pri Kristini Brenkovi, vendar tako, da je otrok čustveno bolj aktiven, bolj razgiban. Andrej iz knjige *Golobje, sidro in vodnjak* v zimskem jutru pobere v kapo napol zmrzlega vrabčka; starko, ki je sama, razveseli z ribicami in s črnim kosom. Take motive najdemo tudi v *Dnevnih poročilih* (*Čivk*, *Tačka*, *Konjiček Poni* in druge).

Problem otroka, ki živi sam s svojo materjo in pogreša očeta, je na poseben način obdelala Kristina Brenkova v knjigi *Golobje, sidro in vodnjak*. Za naslov svoji knjigi je izbrala motiv iz ljubljanskega parka Zvezda na Trgu revolucije. Tja namreč radi hodijo otroci in hranijo golobe. V svoji pripovedi simbolično in iz otroške perspektive govori o sidru in vodnjaku. Pisateljica nas popelje v tihi svet otroka, ki raste in se počasi začne zavedati ljudi okrog sebe in počasi začne spoznavati medsebojne odnose. Glavni junak je Andrej, ki živi sam s svojo materjo, o očetu, ki jih je zapustil, pa si je — po materini pripovedi — ustvaril mit pogumnega partizana, ki se bori do zadnjega diha.

Ko pa nekoč z materjo na cesti srečata nekega gospoda, izve, da je to njegov oče; ne more verjeti. Čez nekaj časa dobi očetovo pismo s povabilom, naj pride k njemu na počitnice. Začne premišljevat, kaj je prav in kaj ni, in sklene, da bo ostal pri materi.

Otrokova bolečina prav do soočenja z očetom ni močno vidna, čeprav je večkrat prisotna. Otrokova želja po očetu se vidi včasih neopazno in mimogrede, če mu mati ne zna odgovoriti na nekatera vprašanja. Takrat si misli, oče bi mi znal na to odgovoriti. Potem pa naenkrat z vso silo bruhne na dan. Preboleti mora to srečanje, prespati »veliko pismo«, da lahko spet zaživi svoje prejšnje življenje, ki ga polnijo potepi po mestu, hoja v šolo in pisanje nalog.

Andrejev prijatelj je Marjan. Tudi njegova mati hodi vsako jutro v službo in se vrne šele takrat, ko je on že odšel v šolo. Mimogrede pisateljica ob Andreju pokaže še tega fanta, ki mora biti cele dneve sam in mu nihče ne kuha in mu je dolgčas. Vsi pa so toliko obzirni, da ga nihče ne vpraša po očetu.

Kristina Brenkova uporablja dialog, ki tekst zelo poživ. Prislunila je otroškemu srcu in znala izluščiti drobne, a vsaki materi toliko pomembne pogovore in dejanja. Tekst je napisan brez vsiljive didaktike, je sugestivno literarno delo. Pravljičnosti v njem ni. Knjiga je koncipirana realistično, prepleta pa jo otroška fantazija.

Opozorila bi še na novi izraz: mamaočka, ki je izredno posrečen. S tem označuje vse tiste matere, ki so kakorkoli ostale same z otroki.

Zgrajena na enak način in s sorodno motiviko so tudi *Dnevna poročila*. Medtem ko se *Golobje, sidro in vodnjak* končujejo s poanto o vojni, je v njeni nadaljnji pripovedi v *Dnevnikih poročilih* ves čas prisotna misel na jutrišnji dan.

Kristina Brenkova je problem otroka brez očeta rešila na realistični način in se ni zatekla v pravljico kot Branka Jurca in Ela Peroci.

Branka Jurca in Ela Peroci sodita med utemeljitelje naše moderne pravljice. Pravljičice Ele Peroci so lirične, avtorica zna prisluniti otroškemu srcu. Seveda niso vse pravljice enako dobre. Mislim, da so najboljše tiste, kjer pisateljica pusti razmah svoji fantaziji, kjer realnost neopazno prehaja v pravljličnost. Prav v tem je verjetno njena moč, zaradi katere je s svojimi deli doživela uspeh doma in v svetu.

V pripovedih Branke Jurca je fantastika močan element. Motivi, vzeti iz vsakdanjega življenja mestnega otroka, so lirizirani, fantastika pa jih dviga v nekoliko vzvišeno pripoved. Ne morem se strinjati z Metko Simončič, ki ugotavlja, da Branka Jurca pravzaprav nima fantastičnih pravljličnih zgodb v celoti, ampak da so le razrešitve pravljlične.⁵

Če na kratko pogledamo klasično in moderno pravljico, bomo odkrili vrsto bistvenih razlik. Že v izbiri snovi se pravljici razlikujeta. Moderna pravljica zajema snov iz sodobnega življenja in postavlja v ospredje otrokovo individualnost. Ne uporablja več oblikovnih značilnosti klasične pravljice, tradicionalnega števila tri (trije lešniki, tri naloge, ki jih mora junak izpolniti ...), ni več mitoloških bitij, ki posegajo v dejanje. Osnovno dogajanje je lahko realistično, prepleteno s fantazijo, motivi so vzeti iz vsakdanjega življenja. Spremenil se je odnos do domišljije in opazamo tudi novo oblikovanje te domišljije. Fabula ni več razraščena, za pravljico zadostuje že droben dogodek, ki gre mi-

⁵ Metka Simončič: *Fantastična pripoved na Slovenskem in v zahodni Evropi*. Dialogi 1965, str. 249–252.

mo nas neopazno, a ga moč ustvarjalnega peresa oživi tako, kot ga doživlja otrok. Značilno je tudi to, da je upodobljen en sam dogodek; otrok, ki komaj začne spoznavati in razumevati dogodke okrog sebe, ne more kar naenkrat dojeti večje celote in motivov, ki bi se med seboj prepletali in tako zahtevali večji psihični napor. Moderna pravljica je primerna za tiste otroke, ki dvomijo o čudežni pravljici, realnost zanje pa še vedno nima pravega pomena in vrednosti in je realno in fantastično še tesno povezano med sabo.

Doživljanje otroka v današnjem tempu življenja je priljubljena tema modernih pravljič, kar je čisto razumljivo. Otroci ostane doma sam, ko gredo starši v službo, je pri babici ali v vrtcu, se igra s sosedomi otroki, in če je brez enega od staršev, pride v medsebojnih odnosih zaradi tega do čustvenih motenj. Nadalje je priljubljena tudi tema o življenju prvošolčkov in o njihovih prvih težavah v šoli, srečujemo pa se tudi s čisto fantastiko, ki jemlje za osnovo prodiranje v vesolje.

III

V delih vseh treh pisateljic se srečujemo tudi s socialnimi motivi.

Če zasledujemo socialni motiv v pravljici, bomo videli, da je prisoten že v starih ljudskih pravljičah, ki so jih v svoje zbirke vzeli zbiralci ljudskega blaga. Da je socialni motiv prisoten tudi v moderni pravljici, je čisto razumljivo, saj socialne razlike med ljudmi obstajajo tudi danes. Otroci so zanje še posebno občutljivi, najbolj boleče pa jih doživljajo v šoli. Tu se otroci iz nepremožnih družin srečujejo s premožnejšimi, z lepše oblečenimi otroki, ki se navadno bahajo še s tistim, kar imajo doma. Tem starši kupujejo potrebne in nepotrebne stvari, drugi pa nimajo niti najnujnejšega. Vse te probleme razkrivajo drobne pripovedi, ki imajo globoko humano jedro.

V črtici *Mamine rokavice* iz zbirke *Golobje, sidro in vodnjak* Kristine Brenkove je Andreja pred sošolci sram maminih obledelih in zakrpanih rokavic, ki jih je pozabila na roditeljskem sestanku, zato jih zataji. Vendar mu obležijo na duši; naslednje jutro mami ponudi svoje, sam pa vtakne roke v žep. In na koncu otroško pristrčni obet, da ji bo kupil troje rokavic, ko bo velik. To je obenem tudi njegova tolažba za greh, saj čuti, da ni storil prav. Po etični plati je črtica sorodna Cankarjevemu Grehu, vendar bolj kot pri Cankarju pisana za otroke.

Socialni motiv je med vsemi tremi pisateljicami najpogostejši pri Kristini Brenkovi, ki ga je tudi obravnavala izmed vseh najbolj prizadeto in tudi najbolj stvarno.

Močno socialno obarvana je črtica *Žrebiček (Golobje, sidro in vodnjak)*, ki se konča z otroško modrostjo, naj mati kupi vsaj žrebička, da ga bo Andrej jahal po cesti, saj cesto imata, če že nimata dovolj velikega stanovanja za piščančka ali psa.

Tudi v *Dnevnih poročilih* srečujemo socialne motive. Pretresljivo je napisano *Novoletno tovarištvo*. Andrejevi trije prijatelji kljub učiteljevi prošnji, naj se lepo oblečejo za novoletno praznovanje, pridejo v puloverjih, ker njihov prijatelj Andrej še nima obleke.

Te pripovedi Kristine Brenkove so realistične, vanje ne meša fantazije in ne išče izhoda v irealnosti. Le v *Muci Brezdomki* se poigra s fantazijo (muca pozvoni pri vratih). Za razliko od *Muce copatarice* Ele Peroci, ki je svoji pripovedi dala pravljlične razsežnosti, je Brenkova že z naslovom ustvarila dru-

gačen ton. Jedro te drobne črtice je globoko socialno, poanta pa je aluzija na vietnamske brezdomce. Humano jedro je izpovedano z umetniško močjo in bo zapustilo v otroku globoko doživetje doma in mu bo odpiralo srce za brezdomce. Motiv muce je avtorica uporabila zato, ker je otrok z živaljo tesno povezan in jo personificira.

Socialne motive, prepletene s pravljичnostjo, srečujemo tudi v dramskih delih Kristine Brenkove (*Mačeha in pastorka*, *Najlepša roža*, *Igra o bogatinu in v zdravilnem kamnu*).

Socialne probleme srečujemo tudi pri Branki Jurca. Njena pravljica *Plesalka* govori o šolski uri, na kateri morajo otroci narisati svojo najljubšo igračo. Breda ne ve, kaj naj nariše, saj nima nobene. Nariše plesalko. Naslednji dan pa ji sošolka prinese v šolo pravo plesalko, kmalu za tem pa še drugi otroci svoje igrače.

Branka Jurca in Ela Peroci imata pravljico s podobnim naslovom: *Sladka smetana* Branka Jurca in *Smetana* Ela Peroci. Obe obravnavata otrokovo željo po smetani, vendar vsaka na svoj način. Pri Branki Jurca sanja Metka, ki »je hodila v šolo, dobivala tam južine brez plačila, doma pa kuhala bratom in sestri«,⁶ da je stepala smetano, ki jo je kupila najmlajši sestrici za rojstni dan, tako dolgo, da so se je vsi najedli — bratci in sestra in sošolci in sošolke in tovarišica učiteljica. Vsem bi se namreč rada oddolžila za brezplačna kosila.

Ele Perocijeve *Smetana* pa pripoveduje o deklici, ki ima samo račko. V pravljici je ta račka personificirana in deklici uresniči željo po sladki smetani. Prisoten je vzgojni moment, ki pa ne moti.

Jaz imam — ti pa niimiš je naslov pravljice Ele Peroci in tako se bahajo otroci v bolnišnici. Tinka molči, ker ima samo belo mucko in punčko iz cunj. V pravljici je močno čutiti Tinkino bolečino in tudi njena reakcija na zbadanja drugih je realna: »Spala bi rada«, potem v solzah zaspi.

Tudi problem v pravljici *Rdeče črno kockasta obleka* je še vedno za marsikoga boleč. Sošolka namreč prijateljici reče, da noče več sedeti z Anko, ker je strgana. Anka je zato žalostna, želi se spominjati le lepih šolskih dni, zato zvečer da vetru svojo obleko in ta še danes plava med rdečimi oblaki.

Deklica Lepa (*V mestni šivalnici*) pa vsa nesrečna sedi v mamini obleki ob oknu in gleda ljudi po cesti ter si umišlja, da bi znala vsakemu izbrati obleko, ki bi mu pristajala. Iz tega otroškega sanjarjenja se razvije pravljica, v kateri se Lepi želje izpolnijo in postane srečna.

IV

Ob prebiranju del vseh treh pisateljic pritegnejo posebno pozornost tri zgodbe: Ele Peroci *Ograja v rožah*, Branke Jurca *Vrtnica in astre*, Kristine Brenkove *Tulipanov vrt*. Ker je vsem trem skupen motiv rož, je zanimiva primerjava, kako so to napisale.

Središče pripovedi pri Perocijevi je ograja, tanka mreža, ob kateri se igrajo na obeh straneh otroci, čeznjo pa ne morejo, ker je previsoka. Cvetice niso osrednji problem dela, samo omenja jih. Otroci nimajo do rož čustvenega odnosa, ob ograji se igrajo s svojimi igračami, in ko nekoč plezajo čeznjo, se

⁶ Branka Jurca: *Sladka smetana*. V: *Okoli in okoli*, 1960, str. 35.

ograja zvrne v travo in rože ter tam obleži. Otroci pa v svoji igri pozabijo nanjo in na rože. Naslov pravlјice je poetičen, vsebina pa ga opravičuje.

Branka Jurca je v pripovedi *Vrtnica in astre* pokazala otrokov čustveni odnos do cvetja. Ograja je prisotna, vendar otrokom ni bistvena ovira za zbliževanje in za izražanje čustev; deklica, ki na sosednji strani vidi fantka in lepe vrtnice, si eno zaželi, fantek z one strani pa astre s sosednjega vrta. Zamenjata si skozi ograjo rože in odideta domov z njimi in s spominom na darovalca. Pravlјica je močno čustveno obarvana in deluje na otroka zelo sugestivno. Metaforika ostaja dostopna otrokom (zlate dekličine kite, s prti, vpletene nimi v žico).

Kristina Brenkova pa svoj *Tulipanov vrt* najprej opiše, pove, kje stoji in da ga varuje žična ograja, nato preide njena pozornost na fanta, ki gleda lep rdeč tulipanov cvet. Ko pride popoldne iskat gospa rože za bolno deklico, deček omahuje, ali naj pove za najlepši cvet ali naj ga zamolči. Pove ji, in ko ga odtrga, mu ga gospa da. Srečen steče domov, ga da v vodo in postavi na okno, da bi ga videli še drugi. Težko pa mu je, ko pomisli, da bo ovenel. Zato nariše na list mnogo tulipanov.

Otrokovo doživetje cvetja je najgloblje podala Kristina Brenkova. Uporablja pripoved, dialoga ima malo. Zelo pogosto pa uporablja prilastke, na primer: nizka hišica, malo okno, divje vrtnice, veliko sonce, rdeč cvet, zamreženo okno itd.

Značilno za vse tri pisateljice je, da je njihov jezik razumlјiv vsakemu otroku; pa vendar je to več kot pogovorni jezik.

Razmišljanje ob delih Kristine Brenkove, Branke Jurca in Ele Peroci bi lahko sklenila še z nekaj ugotovitvami. Poleg motivov, ki so jim skupni (vojni, socialni in doživljanje otroka v današnji družini), sem opazila, da se nobena ne loteva obsežnejšega teksta, ki bi bil namenjen najmlajšim (izjema je *Tacek Ele Peroci*). Obsežnejša dela Branke Jurca pa so namenjena doraščajoči mladini. Ali so te drobne stvari nova zvrst naše mladinske literature, ali pa je to njena slabost? Zdi se tudi, kot da vsa naša mladinska literatura nastaja samo ob neposrednem stiku matere oziroma očeta z otrokom, manj pa kot literatura, ki ima ustvarjalno izhodišče v umetniškem hotenju. V tem da je vzeta iz družinskega kroga in namenjena ali bolje rečeno dostopna in razumlјiva predvsem mestnemu otroku, vidim delno pomanjklјivost vseh treh pisateljic, ki sem jih obravnavala. Motive jemljejo iz mestnega okolja, ki je nujno povezano z utripom mestnega življenja. To pa je marsikateremu podeželskemu otroku precej tuje. Otrokom namreč išče v literarnem delu sebe in se primerja z junaki.

Summary

Since 1950 Kristina Brenkova, Branka Jurca and Ela Peroci have appeared with their own literary works. The theme of their literary work presents three motives which are the same to all three authoresses: war, social motives and the child's experience in the present-day society.

In their first theme (war-motive) the war is discussed according to an experienced and classical way, the story remains either conventional and document of the period or turns to a fairy-tale, Gregec Kobilica by Branka Jurca is certainly an exception and surpasses this literary genre and belongs to the finest literary works about our liberation war.